

joel halldorf

gud: jakten

existentiell svindel i det
tjugoförsta århundradet.

fri tanke

Innehåll

Förord	9
I. Existentiell svindel i det tjugoförsta århundradet	11
II. Oroliga hjärtan, oändligt begär	26
III. Själens charlataner	42
IV. Pingstens extas i ingenjörernas folkhem	74
V. En nation, i stället för Gud	99
VI. Teknologin och de nya gudarna	114
VII. Ensamhetens spöke och gemenskapens evangelium	137
VIII. Sex, kärlek, jämlikhet	155
IX. Den kristna högern: Donald Trump och Guds död	182
X. Islam: Vän eller fiende?	206
XI. Katolska utblickar: Makten och folkligheten ...	230
XII. Den gudlösa traditionen	257
EPILOG: Från jakt till äventyr	279
Tack	293
Liten ordlista	295
Litteratur	300
Register	331

Traditioner: ett försvarstal

I väst har det länge funnits en vilja att begränsa religion till den privata sfären. Dels för att en del menat att sådant, precis som till exempel skönheten, egentligen inte kan diskuteras. Dels för att man varit rädd för att diskussioner om religion ska väcka heta känslor och i värsta fall urarta i våld.

Det har lett till att en tystnad brett ut sig kring andliga och existentiella frågor – men det håller inte i längden. För om det religiösa hör till det grundläggande i oss måste vi kunna tala om det, annars kan vi inte förstå oss själva. Om vi inte vet vad vi dyrkar, och varför, förblir en avgörande del av vår identitet outforskad.

Vi måste alltså tala om det, både våra privata erfarenheter och, ännu mer, de religiösa traditioner som vi tillhör. Med traditioner menar jag inte bara enskilda högtider och sedvänjor, utan de religiösa, filosofiska och kulturella rörelser som flyter genom historien.

En tradition är en kulturell gemenskap som sträcker sig över tid, ibland till och med genom tidsåldrarna. Hit hör kristna, judiska eller muslimska traditioner, men även ideologier och konstnärliga uttryck. Marxistisk tradition kan både tänkas och levas, liksom folkmusiktraditioner eller modernismen. En tradition i den mening som jag använder ordet handlar alltså inte bara om ett enstaka uttryck, som att äta köttbullar till jul, utan om hela kulturer.

Men att tala om traditioner i stället för endast om individuella erfarenheter gör diskussionen särskilt laddad. För det »religiösa hotet« i vår tid anses sällan komma från privat andlighet, utan från just traditioner och institutioner. »Organiserad religion är ju en styggelse«, påstår författaren Rebecca Åhlund i en intervju med kritikern Andres Lokko, och på sin veranda suckar Jill Johnson »jag tycker att religionen ställer till så mycket. Jag hade önskat att religionen var något

mellan individen och hennes Gud«. Konstnären Carl Johan De Geer går ännu längre i radions *Godmorgon, världen!* »Det blir ingen bättre värld för människor förrän alla religioner är borta från jordens yta.«

Idén om att religion helst bör vara något individuellt och privat är emellertid i sig uttryck för en viss tradition, nämligen radikal protestantism. Här är den inre övertygelsen – »tron allena« – allt som räknas. Men människan är en social var-else, och därför är det både naturligt och sunt att också vårt religiösa liv har en social dimension.

Naturligtvis rymmer traditioner också mörka stråk, och när tiderna förändras kan gamla tankesätt börja skava mot nya förutsättningar. Men ingen tradition är statisk. Kulturer är organisk materia i ständig omförhandling. De är inte så mycket en samling svar som ett sätt att tänka, och de måste tänkas på nytt i varje ny tid.

Ingen tradition, inte heller de kristna, består av fullkomliga människor eller idéer. Men historiens människor var ofullkomliga på andra sätt än vi, därför kan de avslöja våra blinda fläckar. En tradition är alltså, både genom sina brister och sina insikter, en reservoar av visdom. Som författaren Lyra Koli formulerar det:

Det finns ofta en föreställning bland icke-troende att man kan närma sig de existentiella frågorna på egen hand, och abstrahera dem ur sitt sammanhang. Men den kristna traditionen har formulerat sig kring detta sedan antiken. Förstår man inte hur mycket kunskapsrikedom och livserfarenhet det finns där? Varför ska man inte närma sig det? Det har jag svårt att förstå.

Vår tid präglas av vad forskare kallar avtraditionalisering, att religiösa traditioner tunnas ut och försvinner. Medan äldre generationer medvetet gjort upp med traditionernas ibland förtryckande element, handlar det i dag snarare om ett slags

glömska. Men det leder till att den kunskapsrikedom och livserfarenhet som Koli talar om går förlorad.

Därmed drabbas vi av språkförlust, för religiösa traditioner förvaltar språk för det heliga. Det får återverkningar på vårt inre liv, eftersom vi har svårt att se det vi inte har ord för. Mänskliga sinnen fungerar som muskler: ju mer vi använder dem, desto starkare blir de – och om vi inte använder dem förtvinar de. Språk behövs helt enkelt för att vår förmåga att förnimma helighet inte ska tyna bort.

I slutet av 1700-talet funderade filosofen Friedrich Schleiermacher över vad upplysning och den vetenskapliga expansionen betydde för människans inre liv. Det verkade, skrev han, som att »manin att begripa allt« håller på att försvaga människans religiösa sinnen. Hon tycks så fokuserad på det som kan mätas och vägas att hon riskerar att förlora »sinne och smak för det oändliga«.

Om man ska tro kulturkritikern Christopher Lasch har Schleiermachers profetia nu gått i uppfyllelse. För så här beskriver Lasch den senmoderna människans andlighet: »Människor nu för tiden klagar över en oförmåga att känna. De odlar mer livfulla upplevelser, söker piska liv i tröga kroppar, försöker väcka avtrubbade begär.« I dag har sökandet efter Gud tagit formen av en rastlös jakt på starka upplevelser – så kallade *peak experiences*. Hit hör både dramatiska väckelsemöten i karismatisk stil och sekulära, karnevaliska uttryck: *Burning Man*, arenarock, rave, idrottsupplevelser och kosmiska trippar med hjälp av ayahuasca eller andra sinnesutvidgande droger.

Förlusten av ett religiöst språk har alltså lett till en försvagad andlig känslighet, som vi kompenserar genom att söka det extraordinära. Det räcker med andra ord inte längre med stjärnhimlen, soluppgången eller vinden i mitt hår. Till skillnad från Enquist, Pethrus och Lundell har vi svårt för att upptäcka det heliga i det vardagliga.

I en värld utan traditioner förvandlas människans naturliga sökande efter Gud till en rastlös jakt.

Alla är religiösa

Tesen som bär denna bok är att alla människor är religiösa, och detta i två meningar. Dels för att vi kan göra andliga erfarenheter, dels för att vi alla tillber. Detta tycks höra till det grundläggande i vår natur. Vi är *Homo adorans*.

Tillbedjan handlar om att vi ställer något i centrum av våra liv och riktar oss mot det. Det vi tillber speglas i oss, och är också det vi strävar mot. Från detta väntar vi oss lycka, trygghet och någon form av frälsning. För en religiös människa bör detta vara Gud – men så är det, som vi kommer att se, inte alltid. Och ibland har människor fruktansvärda föreställningar om den gud de tillber.

Ordet religion kan översättas »att binda samman«. Det är den roll religion har haft i människors liv, och i en förlängning hela samhällen. Sekulariseringen innebär inte att behovet av en sådan sammanhållande kraft försvinner, utan i stället att den byts ut mot något annat. Frågan är vad?

Ett vanligt alternativ är hälsa. Den som sätter hälsan i centrum följer hälsosamma budord, lyssnar till hälsogurus, ägnar sig åt ritualer som främjar hälsa och vallfärdar till maratonlopp. Hela livet orienteras mot hälsa, och det blir också måttstocken som allt bedöms utifrån. Andra kan dyrka självförverkligandet, arbetet, nationen, den romantiska kärleken, kärnfamiljen, favoritlaget, etc.

Tillbedjan är riskabel eftersom den formar oss, och i förlängningen våra samhällen, på djupet. Det är sant, som Elin i Lukas Moodyssons *Fucking Åmål* säger, att man blir som man umgås. Men det är en ännu större sanning att människan blir som hon tillber. Själen är som en spegel: Det vi vänder oss